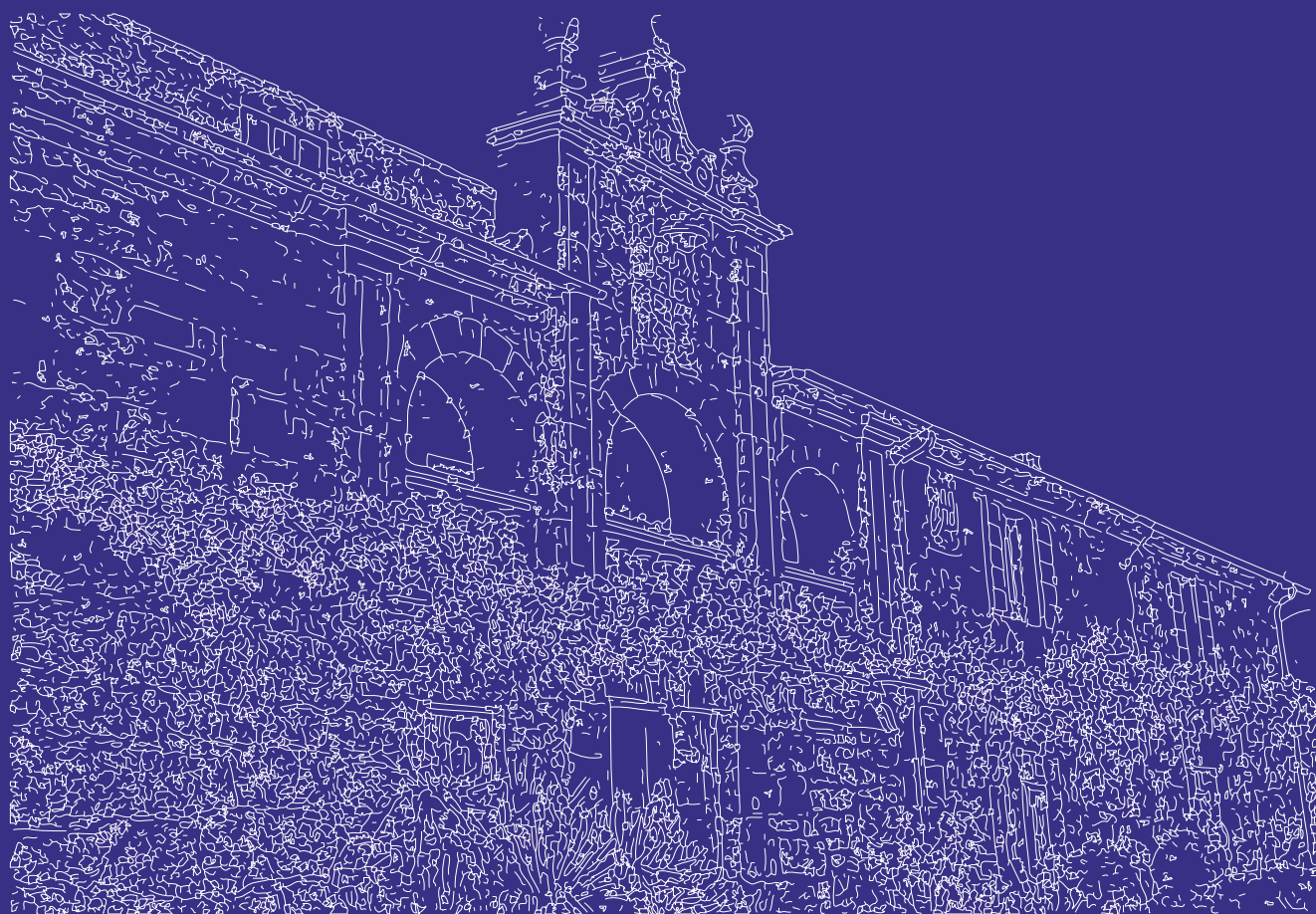

RESUMO

O pazo é a construción civil tradicional de Galicia, emprazada no rural, morada de nobres e fidalgos.

Os pazos son un reflexo dunha época, dunha sociedade e dunha forma de vivir que hoxe segue producindo fascinación, non só pola historia que encerran as súas pedras, senón tamén pola súa monumentalidade e perfecta integración na contorna natural que aparece transformada pola súa presenza.

A arquitectura pacega alcanza o seu esplendor no século XVIII como reflexo da relativa prosperidade económica que xa se iniciara na centuria anterior. Acometeranse obras de reforma e ampliación dos pazos existentes ou a construción de novos edificios nos que a torre continua sendo con frecuencia o elemento simbólico máis importante. Son os grandes pazos levantados seguindo os canons do barroco compostelán; a etapa que Álvaro Cunqueiro bautizou como “cultura dos pazos”.

Os pazos foron integrándose na nosa paisaxe. Os ditos populares afirman que “hórreo, pombal e ciprés pazo é”, ou “capela, pombal e ciprés, pazo é”, aínda que tal descrición non é aplicable aos pazos de toda Galicia. Porén a frase indica a estreita vinculación entre o pazo e a nosa paisaxe rural.

O pazo do Corgo é de planta cadrada e está dividido en dous pisos. Na súa fachada principal encontrámonos cun balcón-solaina, e cos tres escudos de armas, onde aparecen os símbolos das familias Neira, Balboa, Miranda, Saavedra, e os Valcarce que tanto tiveron que ver con este pazo.

Apegada á fachada principal e de planta rectangular atópase a capela, aínda que hoxe en día non se conserva.

PALABRAS CLAVE

Pazo, casa grande, Valcarce, torre, pedra, pombal, escudo de armas, señores, fidalgos.

1 LIMIAR

Desde finais da Idade Media ata ben entrado o século XIX, as elites sociais laicas de Galicia

Abuín Arias, Jesús

Estudoso do concello do Corgo, e escritor de varios libros relacionados con este concello
Xubilado

González Díaz, Josefa

UXL343@si.usc.es
Diplomada en Relacións Laborais e Licenciada en Humanidades
Funcionaria da Universidade de Santiago de Compostela

As nosas familias e amigos.

A todos os membros da A.C. Arumes do Corgo.

E tamén o noso agradecemento ás familias que viven no pazo, porque en todo momento se mostraron agarimosas connosco, e puxeron á nosa disposición toda a información que posúen.

estiveron vinculadas estreitamente ao mundo rural, onde lograron un espeso manto de relacións tanto coa Igrexa, que era o outro estamento privilexiado nesa época, como co campesiñado. Estas elites asimílanse á fidalguía galega, que é o grupo social máis importante e orixinal da Galicia moderna, e á pequena nobreza provincial, que logrou acceder ao rango aristocrático desde finais do século XVII, en moitos casos a partir da súa condición fidalga.

Desde a crise baixo medieval, a presenza en Galicia dos titulares das grandes casas nobiliarias, como os Lemos, Monterrei, Altamira, Ribadavia, foi cada vez menos frecuente, o que explica o auxe que alcanzou a fidalguía e a pequena nobreza que integra o que coñecemos como “sociedade dos pazos”.

En primeiro lugar a condición nobiliar reportáballe a esta sociedade pacega unha serie de privilexios fronte á sociedade e sobre todo distinción social. En segundo lugar por ser “señores da terra”, era esta a súa principal fonte de ingresos, e en terceiro lugar lograron acuñar un conxunto de normas culturais e civilizadoras que se resumen na propia morada que os identifica que son os pazos.

A formación desta sociedade nobiliar rural, en torno aos pazos foi un proceso que durou máis dun século.

A característica máis determinante da nobreza galega, sobre todo nos seus chanzos máis inferiores da fidalguía rural, é a súa condición de rendista. As rendas, non o eran todo. Porén, aínda que o exercicio do señorío non reportase ingresos

directos, tiña importancia na lexitimación dos patrimonios. Dado que a metade de Galicia era de señorío secular, esta competencia política da nobreza agrupaba “o material” dos seus patrimonios e ingresos e “o inmaterial” do seu poder simbólico formando un todo indisociable, no que o exercicio do poder político por parte dos señores cumpría un papel de disciplinamento comunitario e de establecemento de redes clienterais.

Outra característica da sociedade dos pazos era a súa enorme fortaleza, baseada na súa difusión case capilar por toda a xeografía galega e a súa relación de intermediaria coa igrexa e cos campesiños.

2 ORIXE DOS PAZOS GALEGOS

Cando falamos de “Pazo” non se fai referencia exclusivamente a unha categoría construtiva de carácter individual, senón máis ben a unha complexa realidade arquitectónica, é dicir, a toda unha síntese de diferentes estruturas construtivas como son: a capela, o pombal, o portalón, etc, que se vinculan intimamente co edificio residencial.

Etimoloxicamente a palabra “pazo”, ten a súa orixe no latín *palatium*, que foi evolucionando ao longo da Idade Media, pasando por formas intermedias como *palatio* ou *paaço*. No século XIV comeza a aparecer a nova denominación de “pazo”, pero a partir do século XV desaparece o seu uso da linguaxe escrita, sendo substituída por termos como “casa grande”, “torre”, etc. No século XVIII incorpórase definitivamente á lingua culta, aparecendo citada en varios documentos, e consolídase no século XIX a través da literatura galega.

É unha vivenda señorial que nun principio se levanta nunha zona campesiña, aínda que outros están emprazados nas cidades, como son os palacios episcopais, centros civís e militares etc.

Carlos Martínez Barbeito fai unha definición máis completa ao indicar que pode ser considerado como pazo todo edificio galego levantado no campo destinado a residencia de familias nobres, de proporcións e trazos suntuarios que superen

claramente o resto das vivendas do lugar, completándose sempre cun portal brasonado, unha capela anexa, un hórreo, un pombal e un ciprés.

O pazo constrúese nun lugar determinado, porque así o requiren as terras da propiedade familiar. É obriga e necesidade situarse no termo de emprazamento das terras, xa que a agricultura é a reserva e o sostén dos señores pacesgos. Outro motivo é o que obriga a sentar solar en determinados lugares que se toman en herdanza ou son aforados. Por esta razón xa existe lugar marcado, para emprazar estas construcións pacesgos nos vales, na montaña ou na mariña.

Os antepasados, auténticos fidalgos notorios, tiñano moi presente ao aplicar o dito de “el que tiene la tierra, tiene al hombre”. Ter solar, era ter man de obra, era o labrego aferrado á terra, o que movía a aixada, cultivando os bens do señor, ben en foro ou asalariado.

Salvo excepcións moi puntuais, a gran maioría das casas grandes fidalgas galegas, non foron realizadas polas grandes figuras do panorama arquitectónico galego do momento, senón máis ben por modestos mestres de obras de fama local, o que xustifica a simplicidade estrutural e decorativa que caracteriza esta tipoloxía construtiva.

Os pazos máis antigos poden remontar as súas orixes ás auténticas fortificacións tardomedievais, torres illadas ou edificios rectangulares con torre apegada. Non é difícil seguir os pasos na evolución dalgún pazo a través dunha torre, e un primeiro corpo apegado que co tempo se foi transformando en todo un complexo conxunto residencial. De feito, antes de que apareza a denominación “pazo” o equivalente histórico dunha edificación nobiliaria no medio rural tendía a denominarse “torre”.

A maioría das terras nas que nacen os pazos, proveñen de doazóns reais, que os seus antepasados da Idade Media recibiron como prebenda por servizos ao rei, onde logo estes fidalgos tomaron outro camiño cara á Corte. Era a chamada e a ambición do aristócrata que buscaba

outra sociedade e política fóra das súas raíces e cuxo final non sempre foi nin próspero nin beneficioso. Deste cambio formáronse, por reparto de terras, patrimonios que enmarcan o nacemento dos anos gloriosos dos señores pacesgos e así nace a edificación, selo do barroquismo tardío.

Nestes tempos constitúense os morgados e solicítanse as certificacións de “la nobleza y limpieza de sangre”. Concértanse os compromisos matrimoniais, grávanse en pedra dura ou en suave terciopelo os símbolos da liñaxe, para logo lucila na fachada ou na sala-comedor.

Todo isto é unha montaxe social e económica asentada no campo con criterios dun formalismo manifestado en certa ambición de mellorar e deixar ben situada a herdanza sen repartos, aínda que algún membro da familia tivese que tomar refuxio en ordes relixiosas, ou ben terminar mendigando ante o herdeiro.

Nun principio esta sociedade administrouse ben, aproveitouse a Lei de Mendizábal e furtando en todo para poder aumentar o seu patrimonio ata a chegada de novos tempos, novas ideas e duns pensamentos vaidosos que empuxan a buscar outra vida, máis luxosa, máis cómoda e que a súa facenda non pode soste. Moitos destes señores de campo, tamén o quixeron ser da cidade e este foi o final triste dalgún señorío.

Frecuentemente os pazos toman elementos característicos doutros tipos de construcións. Pódeno facer cunha finalidade estética ou tamén cunha intención ideolóxica. Por iso se poden ver pazos dos séculos XVII e XVIII con torres ameadas que xa non teñen unha función defensiva senón que simbolizan o poder dos seus propietarios.

A construción da maioría das casas grandes ou pazos, foi concibida para uso señorial.

Aínda que unha boa parte dos pazos presentan unha **estrutura interna** semellante aos palacios urbanos, a diferente función exercida na zona rural (non só morada, senón tamén centro de explotación agrícola e ás veces fortaleza de carácter defensivo) condiciona a súa distribución interna.

Normalmente divídense en dous andares, dedicando o andar inferior a dependencias secundarias e de servizo, mentres que o superior está destinado a vivenda señorial.

Na planta superior sitúanse as estancias máis importantes da casa, como os dormitorios, as salas, a cociña, a biblioteca, etc, dispostas segundo as necesidades concretas da familia sen seguir un esquema preconcebido. De todas as estancias do pazo destacan as cociñas e as salas.

Os **elementos externos**, están situados fóra da edificación principal, pero dentro do recinto, complementando a mansión señorial. Os máis importantes son:

- **A capela**, que pode estar integrada no edificio, pero é máis frecuente a súa situación exenta ou adosada ao muro da casa. Neste caso pode presentar dous accesos, un dende o exterior e outro dende o edificio principal, (nalgún pazo aparece unida á casa principal a través dunha estrutura arquitectónica).
- **O patio** que se sitúa diante da fachada e frecuentemente está rodeado doutras dependencias do pazo, ten unha función de acollida e de servir para diversas actividades, pero tamén ten unha función estética relacionada co urbanismo barroco, pois permite apreciar a grandeza do edificio dende unha perspectiva ampla.
- **O hórreo** tamén está relacionado coa actividade agrícola, presentando unha estrutura homoxénea de planta rectangular e separados do chan por grosos piares de pedra e os “tornarratos”, grandes pezas circulares situadas enriba a modo de capiteis. Os muros poden ser de pedra ou de madeira, deixando en ambos os dous casos ocos para a ventilación. O seu tamaño é indicio da importancia agrícola do pazo.
- **O pombal** é outro compoñente característico, utilizándose normalmente a estrutura cilíndrica cunha cuberta cónica.
- **A adega** é un elemento esencial nos pazos situados nunha zona de produción vinícola. Pode aparecer instalada na planta baixa da casa ou como construción exenta, procurándose unha temperatura e humidade apropiadas.

No contorno da parcela, non faltaba a **palleira**, a **aira**, e a imprescindible **vivenda do caseiro**.

3 O PAZO DO CORGO

3.1 LOCALIZACIÓN

Fotografía antiga do pazo, pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

O concello do Corgo é coñecido pola súa beleza paisaxística: os seus ríos, os seus vales e os numerosos elementos patrimoniais (castros, igrexas...) que fan que esta zona teña un grande interese histórico e turístico.

Hai que lembrar que nos vales máis fértiles, onde os microclimas son máis confortables, os campos de cultivo son máis extensos, e polo tanto son os territorios nos que o número de pazos e casas grandes é maior, e máis se atopan próximas a unha cidade histórica, como é o caso do Corgo.

Algunhas familias nobres fixaron aquí a súa residencia, e así o testemuñan os pazos e as numerosas casas grandes que se atopan nesta comarca e que se conservan hoxe en día. Podemos citar:

- O **Pazo de Piñeiro en Folgosa**, no que destaca na súa fachada principal un gran escudo de armas, baixo unha coroa marquesal.
- O **Pazo de Andrade en Santa Mariña de Cabreiros**, que presenta unha ampla solaina na fachada posterior e dous escudos.
- A **Casa Grande de Quintela**, na parroquia de Farnadeiros.
- A **Casa de Ron**, no lugar de Laxes (Camposo).

Ramón Otero Pedrayo di do Corgo que é “terra de antigos pazos”, pois só nesta parroquia existían catro casas heráldicas.

Nas terras do antigo condado de Chamoso, na parroquia de San Xoán do Corgo, preto da estrada N-VI, situado nun espazo acolledor e rodeado por un xardín e terras de cultivo, atopase o **Pazo do Corgo** (tamén chamado **Pazo de Valcarce** ou **Casa Grande**). É o símbolo perfecto do concello, a máis representativa das casas señoriais das terras de Chamoso.

3.2 ANTECEDENTES

O señorío desta casa grande data de moitos séculos atrás. Estas terras en época sueva formaron un dos once condados nos que se dividiu o convento xurídico lucense. Co nome de “Flammosos” (Chamoso), xuroulle fidelidade á condesa dona Gloria, por ela e polo seu fillo, o conde Veila, que casou con dona Aldonza, quedando sucesor o seu descendente, don Rodrigo Velaz, casado con dona Urraca Álvarez, e así, vénnos de séculos, unhas liñaxes en posesión dun couto señorial, que anos despois pasaría a destino do patriciado dos Neira.

Foto da antiga casa de Resch, pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

Hai que aclarar que o pazo do Corgo posiblemente pertenza o século XVII. A vida de don Pedro Fernández de Neira discorreu na primeira metade do século XVI, e a casa da que era propietario non era a que actualmente recibe o nome de pazo do Corgo, senón unha situada enfronte, chamada “Casa de Resch” que tiña unha gran cheminea en forma de torre e un escudo de armas moi antigo da familia Neira. Como anécdota esta casa dispoñía de auga corrente no seu interior, algo que para

Foto da cheminea da Casa de Resch, pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

aquela época era moi estraño e fai pensar que se trataba dunha familia moi importante. Esta casa hoxe en día non se conserva.

4 XENEALOXÍA

Como todos os pazos teñen unha longa historia vinculada a familias nobres de Galicia, este en concreto non é unha excepción. Tomando como punto de partida a dona Clemencia López de Neira y Balboa Montenegro, nada no ano 1485 en Viladetrés (Samos), filla de Alonso Ares de Barreira, nado en 1440, dono da casa de Viladetrés, e de Maria López de Neira y Balboa, neta de Maria Sánchez de Neira Balboa, que casou con Gómez Álvarez Saco, nado en Vilanova en 1420 e bisneta do infanzón Sancho de Neira.

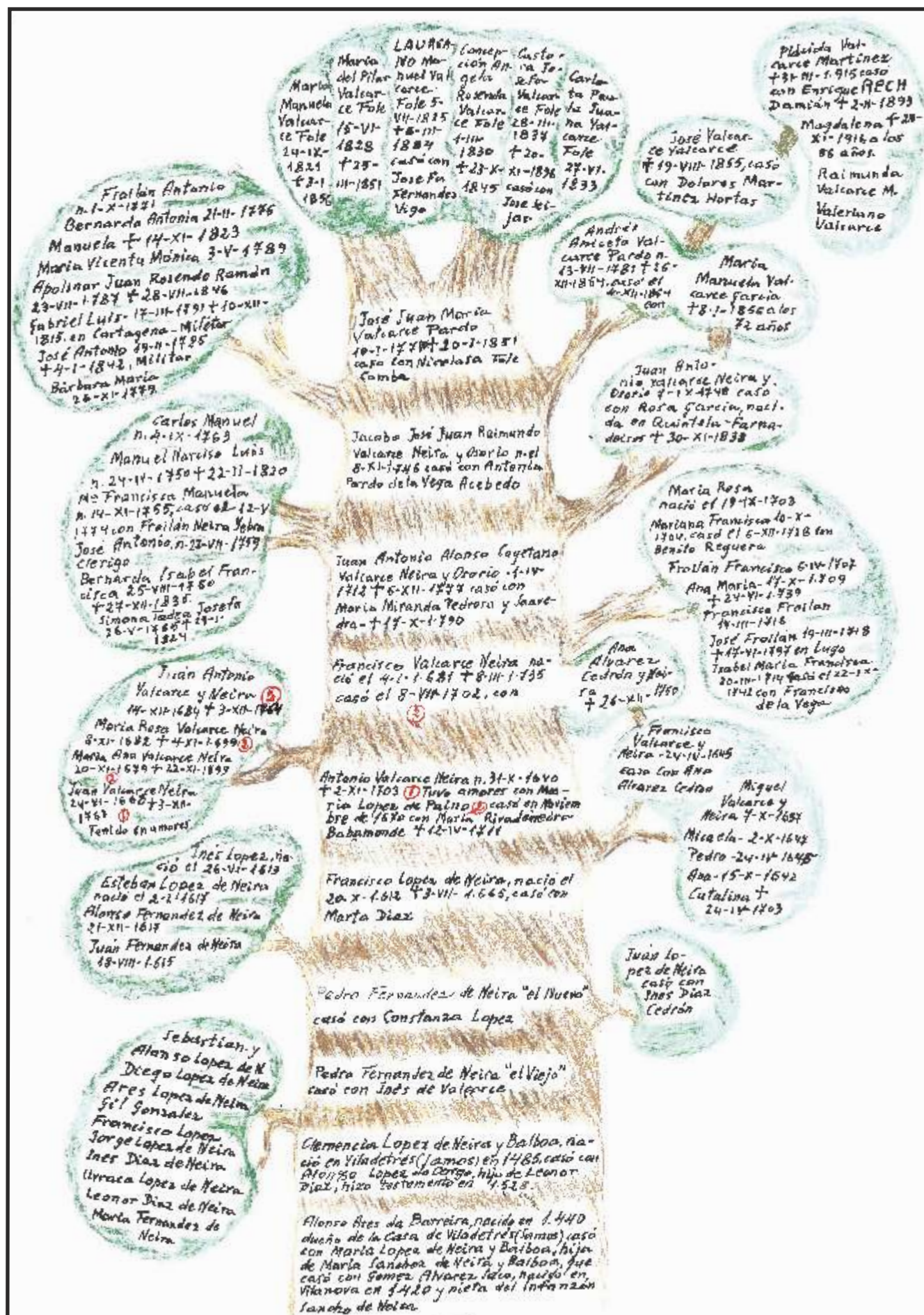
Clementina López de Neira casou con Alonso López do Corgo, fillo de Leonor Díaz. Este no ano 1528 outorgou testamento, que posteriormente ampliou no ano 1530 por codicilo no que ordenan ser enterrados na igrexa de San Xoan do Corgo, da que eran benefactores. Melloraba os seus fillos,

Álvaro e Sebastián López de Neira. Este Sebastián casou con dona Francisca López e tiveron por fillos entre outros a Sebastián López de Neira “el Nuevo”, e o clérigo don Pedro López de Neira.

Outro dos doce fillos de don Alonso López do Corgo, foi **don Pedro Fernández de Neira “el Viejo”**, que foi o primeiro propietario do pazo. Este casou con dona Inés de Valcarce, esclarecido sobrenome que procede do reino de León, que esta familia tomaría como apelido primario, momento en que comenza a historia deste apelido, cuxo escudo de armas son cinco estacas douradas sobre un fondo vermello. Está na parte superior da torre e presenta unha forma circular por ser dunha muller.

Don Pedro Fernández de Neira tivo un fillo, Pedro Fernández de Neira “el Nuevo”, que foi o que o seguiu en herdanza e que casou con dona Constanza López. Estes últimos tiveron un fillo chamado don Francisco López de Valcarce Neira, nado o 20 de marzo de 1619, que casou con Marta Díaz Teixeira, e tiveron un fillo chamado don Antonio Valcarce Neira, nado o seis de maio de 1640, nacendo así a familia Valcarce Neira. Este casou con dona María Rivadeneira, e tiveron un fillo chamado don Francisco Valcarce y Neira, nado o 4 de xaneiro de 1681, que casou con dona Ana Álvarez Cedrón, curmá súa. O seu descendente foi don Juan Antonio Alonso Cayetano Valcarce Neira y Osorio, nado o 1 de abril de 1712, nacendo así a familia Valcarce Neira Osorio, unido en matrimonio a dona María Miranda Pedrosa y Saavedra, señora da Casa de Coea, mansión de gran prestixio no municipio de Castro de Rei.

A principios do pasado século, os anos de maior esplendor do pazo, é dono e señor o fillo maior do mencionado matrimonio, don Jacobo José Juan Raimundo Valcarce Neira y Osorio, nado o 8 de novembro de 1746, que casou con dona Antonia Pardo de la Vega y Acevedo. Esta dona chegada doutra casa de gran poder como foi a Casa de Sabarei, en Santa María Madalena de Sabarei de Arriba (O Corgo). Deste matrimonio naceu don José Juan María Valcarce Pardo, nado o día 10 de xaneiro de 1777 que casou con dona Nicolasa Fole Camba, e tamén don José Antonio María Valcarce Pardo, nado o 19 de febreiro de 1785, que foi tenente coronel.

Árbore xenealóxica da familia Valcarce, pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

Aqueles tiveron entre outros fillos a don Lauréano Manuel Andrés Valcarce Fole, que naceu o 5 de xullo de 1825 e casou con dona Josefa Fernández de Vigo. Don Lauréano foi alcalde, tenente de alcalde e xuíz do concello do Corgo.

Con este último matrimonio queda eliminado o morgado e procédese a realizar partillas entre os herdeiros lexítimos, o que significa o reparto do patrimonio, entre os seus seis fillos.

Na actualidade, a casa esta dividida en catro vivendas, que comparten descendentes directos dos fundadores.

5 ARQUITECTURA DO PAZO

Como xa dixemos anteriormente este pazo está situado na parroquia do Corgo, a carón da estrada N-VI.

A edificación é de planta rectangular, cunha pequena nave saínte, na zona este, que no seu día foi a capela familiar.

Consta a vivenda dunha planta baixa e un primeiro andar, con cuberta a catro augas, e sobre a mesma un saínte lucernario, tamén a catro augas, que dá luz a un patio interior.

Acuberta é de lousa, un dos rasgos característicos da arquitectura popular da zona.

5.1 A FACHADA PRINCIPAL

Fachada principal do pazo do Corgo

A fachada principal, que dende a súa construción sufriu grandes reformas, (sobre todo a supresión de dous balcóns), esta construída na súa maioría con cantaría e pezas uniformes do mesmo material. Coroando esta zona do edificio aparece

un aleiro de tres molduras. Nesta fachada principal que mira ao leste, atopamos o máis característico do pazo, manifestado por ese barroco do século XVIII, que presenta a parte central da mencionada fachada.

Está formada esta fronte por unha galería triarcada, en forma de asa de cesto, con arcos de medio punto cos seus correspondentes balcóns, antepeito de piares de granito, a pano coa parede, os balaústres cuadrangulares de granito moldurados con basas, panzas e capiteis, con arcos que repousan nunha imposta de sete metros de longo, que se atopan limitados nos seus flancos por unhas platabandas molduradas en releve con filetes e listeis que contrastan cos da cornixa que discorre por toda a fachada. Separan os ventanais catro pilastras dun suave caixeado que nacen á altura do acceso principal do caserío, con apoio en pequenos saíntes da parede en forma semicircular.

As pilastras exteriores, morren á altura do aleiro e as interiores, que sobrepasan a cuberta da casa, terminan formando un frontón de forma triangular con remates almofadados, que albergan dúas das tres pedras armeiras que loce o pazo.

Estes ventanais, están nun lugar preeminente da edificación e dan lugar a un acolledor “patín de honor”. Nesta fachada atópanse os escudos da casa.

No resto desta fachada atopámonos cun portalón que no seu día foi entrada principal, tres portas de servizo, tres ventás verticais e dúas troneiras.

A cara que dá ao norte, ten abundancia de luces; catro ventás normais, unha menor e unha alongada que dá paso a un balcón con balaústres de ferro da época, que a súa vez suxeitan unha varanda tamén de ferro, todo isto no primeiro andar. Na parte baixa vemos dúas portas de entrada, de construción actual, que dan servizo a unha das partes na que está dividida a casa.

A fachada que mira ao oeste, posúe tamén un balcón similar ao da cara norte ademais de dúas ventás, unha normal e outra de tamaño inferior. Na zona baixa temos unha pequena ventá e dúas troneiras.

A nave saínte, zona leste do conxunto edificable, no seu día zona na que se localizou a capela, hoxe

como parte do servizo doméstico, conserva a porta de entrada e dúas ventás superpostas de recente construción. No frontispicio remátase cun marcado pinchón que soporta tres saíntes de granito, en forma piramidal, que rebasan a cuberta do edificio. O resto edificable da cara, en posición retirada, contén tres ventás no alto e unha ventá enreixada no baixo.

Esta recollida parede do pazo enmarca cun saínte da nave, nunha horta e nun verde xardín que toca xa a N-VI.

O interior deste pazo está distribuído en nove departamentos por catro medianís.

5.2 O PATIO

O edificio estrutúrase partindo dun patio central cuberto, que sustenta o piso superior e unha galería de columnas ao arredor das que se distribúen os cuartos.

Este pazo ten un patio interior que comunica as distintas dependencias na súa planta baixa, e que á súa vez, dá entrada aos habitáculos interiores do primeiro andar, a través dun corredor ou galería sostida en catro columnas de pedra de forma octogonal e con varanda de madeira, que non é a orixinal. Este patio ten luz directa, tomada dun lucernario.

5.3 A ESCALEIRA

Este pazo ten unha ampla escaleira interior de pedra que dende a porta principal conduce ata o corredor do piso superior.

5.4 O ESCUDO

A presenza e arte destes broqueis eran selo imprescindible da casa. O brasón era así como a identificación da familia ben posicionada economicamente.

No Pazo do Corgo aínda hoxe se conservan obras de mestría canteira que lembran a época florecente do pazo e dos seus fundadores.

Neste pazo dominan e caracterizan a fachada principal, tres escudos ou pedras armeiras, que recollen, nos seus símbolos heráldicos, os

principais apelidos dos personaxes que formaron durante séculos esta liñaxe.

O escudo de armas maior deste pazo testemuña que o devandito pazo pertenceu á familia Neira, aínda que tamén aparecen a presenza doutros apelidos: os Balboa, os Miranda e os Saavedra, que son as outras familias relacionadas directamente coa historia deste pazo do Corgo.

Na torre deste pazo atopamos o escudo formado por seis cuarteis:

Estes escudos labrados en pedra que non admiten cor, ímolos describir enunciando as cores e metais que lles corresponderían.

No cantón destro e flanco sinistro, en campo de ouro, presenta unha cruz floreteada en gules (vermello) e ademais un caldeiro de sabre (negro), símbolo da **familia dos Neira**, que procedían das costas de Padrón.

Dous dos escudos do pazo de Corgo

No cantón sinistro e flanco destro, en campo de prata, representan un león (o león ocupa o primeiro lugar na forma ornamental, xa que a súa forza, o seu valor e a súa nobreza, augúranlle dende os tempos remotos a xerarquía, por ser o rei dos animais), en cada un deles, lampasados, mirando a destro, coa cola en forcada, de gules, armas que pertencen á **familia dos Balboa**.

No cantón destro de punta e en campo de gules, cinco bustos de doncela, con cabelos de ouro e no peito unha vieira representativa da **familia dos Miranda**, procedentes de Asturias.

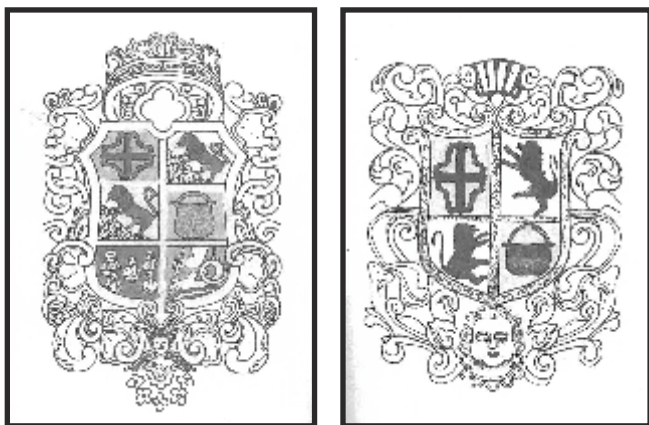
E no cantón sinistro de punta, en campo de sinople (verde), un brazo móvente, que brande un puñal

sobre un grifón¹, en ondas de azur (azul) e prata arma da **familia dos Saavedra**.

Este escudo de armas leva na punta unha cara inexpresiva que representa un anxo e cinco floróns (a diferenza da cruz corrente que se desenvolve como remate libre no plano vertical, o florón, forma unha cruz no horizontal, estende os seus brazos non só cara aos lados, senón tamén e na mesma medida, cara a diante e cara atrás. O florón está destinado a coroar sobre todo frechas de torre e pináculos).

Este escudo está armado cunha coroa condal dentro da que se proxecta unha cruz grega.

Sobre a pedra armeira do centro e baixo o triángulo do pequeno frontón sitúase un escudete que pertence á **familia dos Valcarce**; formado por cinco estacas ou lanzas en punta cara ao xefe, que serían de ouro sobre campo de gules. Di a lenda que García Rodríguez de Valcarce, no val do seu nome en terras do reino de León, labrou uns paus que utilizou como estacas contra os árabes invasores na defensa do Reino de Galicia, por iso a representación destas cinco estacas no seu escudo de armas.

Láminas dos dous escudos principais do pazo, pertencentes ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

No lateral esquerdo da fachada aparece outro escudo acuartelado que practicamente reproduce os catro cuarteis superiores do anterior, aínda que representa un detalle curioso. O león da esquerda mira cara a este lado, en lugar de para a dereita; este cambio con respecto ao anterior escudo parece que é debido a que don Antonio Valcarce Neira, tivo un fillo ilexítimo.

5.5 A CAPELA

Pía de auga bendita

É un elemento case obrigado nos recintos pacegos, maila que hai algúns pazos importantes que non teñen capela.

Neste pazo a capela estaba apegada a un muro da casa na cara norte, formando parte da fachada principal, era de dimensións reducidas, cunha lonxitude de 7,50 metros por 6 metros de ancho, e de planta rectangular dunha soa nave.

Fotografías de santo Antón e santa Barbara pertencentes ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

Esta capela fundouna o sacerdote don Francisco Valcarce Neira (1716-1797), cura de Santa Maria de Seteventos, coa advocación do Ecce Homo.

(1) Á parte das representacións de animais que existen na natureza, encontráanse na arte, dende os tempos máis remotos representacións de figuras fabulosas, naturais, pero que non gardan coherencia natural uns cos outros. A unión de diferentes figuras de animais entre si conducen a enxendros, cuxos representantes máis saíntes son os grifos e as quimeiras. O grifón é o produto de lle agregar o tronco dun león á cabeza e as ás dunha aguia, as extremidades dianteiras poden pertencer a un ou a outro. O que na antigüidade era o león respecto á auga, éo o grifón respecto ao lume. O grifón é en heráldica o símbolo da sabedoría e da vixilancia.

Hoxe en día está dedicada a cociña e soamente se conserva unha pía de auga bendita en forma de vieira, situada á entrada do oratorio na que queda demostrada a influencia da arte galega. Había dúas imaxes, unha de santa Bárbara e outra de santo Antón.

A capela tiña acceso dende o exterior e dende o interior do edificio principal.

No primeiro chanzo da citada capela, a cuarta Brigada do Instituto Xeográfico e Estatístico de Lugo, o día 30 de agosto de 1875, colocou o sinal xeodésico NP-121, que se conservou ata a modificación da propia capela (hoxe en día ese sinal atópase na fachada sur da casa consistorial).

5.6 A COCIÑA

Situada na esquina suroeste do pazo, de grandes dimensións con 52 metros cadrados, formada por catro arcos de medio punto apegados aos seus respectivos laterais, que sosteñen unha bóveda de cascarón, á que daba remate unha fermosa cheminea circular.

O piso formado por pedras de cantaría tiña no centro unha lareira. Tamén tiña unha peza de ferro que se usaba para colocar a leña cando se queimaba chamada “morillo” que estaba formada por tres pezas, unha delas con dúas patas pequenas, sentada no chan e as outras dúas verticais, colocadas unha en cada esquina, de case un metro de altura. Ao final das mestas tiñan unhas pezas en forma de embude que se utilizaban sobretudo para poñer o candil.

Tamén na cociña había un orixinal banco de madeira ao que se lle levantaba parte do respaldo e pasaba a formar unha mesa para comer e charlar a carón do lume, o chamado escano.

Dentro desta cociña tamén había un pozo (hoxe non existe), e ao lado del, unha gran peza de madeira en forma de escuadro ou “guindal”.

Dende a década dos 60, a cociña foi reformada totalmente, revestindo as paredes e columnas con ladrillo, adaptándoa ás innovacións necesarias para a vida moderna. Con motivo desta reforma abriuse na fachada sur unha porta e unha ventá para a “aira” da casa.

Estas cociñas eran tan grandes porque eran o lugar onde pasaban as tardes os señores e criados ao calor do lume, escoitando contos e facendo os traballos domésticos.

5.7 A CHEMINEA

Era mostra de alarde e poderío da casa. A máis riqueza, maior tamaño. Había un refrán que decía “Fume a diario, e pote a ferver, éche na casa do bon comer”.

Fotos exterior e interior da cheminea

O pazo do Corgo ten unha magnífica cheminea de forma circular formada por molduras e filetes e adornada con cinco remates.

5.8 O POMBALE OUTROS ELEMENTOS

Neste pazo o pombal non é un edificio illado, senón que esta situado entre a bóveda que forma a cociña e o tellado. Nel as pombas, entran e saen por unha “xaneliña” que está na parte leste da parede da cociña.

Foto do pombal

Apegado á cociña pola parte suroeste, existía un alpendre no que estaba o **forno** para cocer o pan.

Antigamente este pazo tiña un **hórreo**, pero actualmente non se conserva. Ademais de no hórreo os produtos do campo extendíanse nun cuarto chamado “dos ladrillos”, por estar pisada

con grandes pedras de pizarra, montadas en vigas, e estaba situada ao sur. Este cuarto ten un balcón con varanda de ferro.

O hórreo soe ser unha construción que nunca falta nos pazos galegos.

Como sucedía sempre cando se levantaba un pazo, os seus construtores, buscaban terras fértiles, ademais de que tivera un manantial de auga preto. Aínda que “casa grande, con capela, pombal e ciprés, pazo é”, ao dito popular, tan acertado, habería que engadirlle outro ingrediente, “a auga”.

Case todos os pazos, ademais de estaren situados nun lugar privilexiado e teren os tres sinais de identidade consabidas, ningún carecía dunha mina de auga. Os antepasados sabían que era esencial e procuraban que o lugar no que foran levantar unha construción ou a fundar un poboado, debía ter abundancia do líquido tan prezado para a alimentación humana e para o mellor rendemento das actividades agrícolas e gandeiras.

Foto da fonte actual

Foto antiga da fonte, pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

Este pazo ten unha **fonte** chamada “Fonte Nova”, situada case enfronte do pazo que estreitaba un pouco o camiño. O Concello acordou en sesión extraordinaria do pleno do día 30 de maio de 1974 proceder á súa restauración e retirala un pouco da súa localización, pero ademais cambiárona de orientación xa que estaba orientada cara ao leste e coa reforma puxérona cara ao sur.

Había ademais un pozo e un cano preto da casa.

Tiña tamén o pazo unha horta con muro e con unha entrada en pedra que na súa parte superior contaba cunha cruz.

O **xardín** de construción máis recente, é acorde co dos pazos tradicionais, con céspede bordeado de cercados de mirtos e outras plantas, ademais de arbustos e árbores frutais.

Cruz da entrada a antiga horta

Hai constancia de que este pazo cobraba rendas, en concreto sobre o ano 1840, don Juan Valcarce Pardo, cobrara rendas en varias parroquias do concello e incluso noutros concellos como Láncara, Portomarín, Triacastela, Castroverde, Baleira, Samos, e incluso fóra de Galicia, como curiosidade, en San Julian de Toro, unha renda de viño. Pagaban 7 canados e cuarto por foro entre os anos 1840 e o 1853.

Actualmente esta casa esta moi reformada desde a súa construción, e as reformas máis importantes producíronse en 1880 na que se dividiu entre os seis herdeiros de don Lauréano Valcarce, e en 1929, cando se suprimiu a capela e se abriron na fachada principal unha porta e unha ventá, e na parte norte dúas ventás. A estas reformas seguiron outras, xa que o pazo é a vivenda habitual de varias familias, e estas construíron servizos modernos para adaptalo ás comodidades de hoxe en día.

Neste pazo estivo o cuartel da garda civil dende o un de novembro de 1863, ata o vinte de xullo de 1881, e tamén as oficinas municipais dende a súa fundación ata 1948.

A arquitectura deste pazo foi moi divulgada. O seu barroquismo-galaico vímolos con frecuencia en fotografías de prensa, en guías turísticas e en TV. No ano 1953 Jesús Abuín Arias, realizou unha maqueta a escala para exhibila na Feira Nacional do Campo en Madrid

Maqueta escala 1:50 realizada por Jesús Abuín Arias

Maqueta escala 1:50 realizada por Jesús Abuín Arias

6 CONCLUSIÓN

O pazo é un dos monumentos máis representativos da paisaxe histórico-artística de Galicia. Obra case sempre de simples mestres, bos coñecedores da práctica do seu oficio.

Ao desaparecer, co antigo Réxime, a base do modelo socioeconómico que posibilitou o seu brillo, o pazo foi perdendo o seu protagonismo, que en moitos casos provocou o seu irreversible deterioro.

Dende o século XIX son numerosas as referencias literarias aos pazos, servindo de escenario de historias ou de fonte de inspiración para os poetas, que acabarán mitificando o pazo ata convertelo nun dos referentes máis emblemáticos da historia de Galicia.

Na actualidade o turismo rural e a actividade que permitiu a recuperación e restauración de varios pazos. Ademais trátase dunha forma de poder gozar dun espazo privilexiado que doutra forma, en mans privadas, non estaría ao alcance de moitos.

Intentamos neste artigo, poñer en valor un dos elementos patrimoniais máis fermosos que os galegos imos pasando de xeración en xeración.

O principal problema co que nos atopamos é a escasa documentación que hai deste pazo. Na actualidade carece de arquivo e biblioteca, onde sempre estaban depositados os documentos da familia. Esta carencia dificulta entre outras, o coñecemento de datos cronolóxicos dos seus antepasados e dos construtores do edificio.

7 BIBLIOGRAFÍA

MONOGRAFÍAS

- ABUIN ARIAS, Jesús. *Historia de Corgo*. Lugo: Servizo de Publicacións da Deputación de Lugo, 2000.
- MEYER, F.S. *Manual de Ornamentación*, Barcelona: Ed. Gustavo Gili, 2004.
- NOGUEIRA, Víctor. *Pazos de Galicia*, Vigo: Ed. Nigratrea, 2008.
- RODRÍGUEZ IGLESIAS, Francisco. *Galicia, Arte*, A Coruña: Hércules Edicións.
- XIZ, Xulio. *O Corgo, amplo horizonte*. Lugo: Concello do Corgo, 2007.
- YEBRA DE ARES, Antonio Benito. *Pazos y Señoríos de la Provincia de Lugo. Tomo I*. Lugo: Servizo de Publicacións da Deputación Provincial de Lugo, 1997.

OUTROS

- GARCIA IGLESIAS, José Manuel. "Galicia, tierra de pazos". *La Galicia de los Pazos*. La Voz de Galicia. A Coruña, 2001, páx. 78.
- SEIXAS SEOANE, Miguel Anxo. "A cultura dos pazos". *La Galicia de los Pazos*. La Voz de Galicia. A Coruña, 2001, páx. 54.
- SORALUCE BLOND, José Ramón. "Una arquitectura llamada pazo". *La Galicia de los Pazos*. La Voz de Galicia. A Coruña, 2001, páxs. 8-9.
- VILLARES, Ramón. "La sociedad de los pazos". *La Galicia de los Pazos*. La Voz de Galicia. A Coruña, 2001, páxs. 6-7.